

ТРАНСФОРМАЦІЯ СВЯТ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ВПЛИВОМ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Оксана Артюшенко
Київ

В статті аналізуються трансформація свят українського суспільства в контексті викликів глобалізації та інформаційної революції. Зазначається, що західний світ істотно впливає на століттями сформовані українські традиції, більшість з них відійшло в минуле, а ті, що святкуються, втратили своє попереднє значення і мають лише розважальний характер.

Ключові слова: ментальність, глобалізація, суспільство, свята, звичаї, традиції.

На сьогоднішній день у сучасних українців спостерігається тенденція до святкування тих свят, які були невід'ємною частиною життя їхніх предків. Зауважимо, що деякі з них святкуються, деякі тільки згадуються, а деякі, втративши свій першочерговий зміст, на сьогоднішній день набули зовсім іншого забарвлення.

Так у 1990-му році було прийнято рішення Верховної Ради України про проголошення офіційних свят таких, як: Різдво, Великдень, Зелені свята. Указом Президента України від 7-го серпня 1999 р. запроваджено святкування «День українського козацтва», який святкується в день Покрови Пречистої Богородиці 14 жовтня. Варто додати, що саме Богородиця була покровителькою та берегинею козаків. До українського народу дійшло багато свят, які шанували їхні пращури.

Святкують ці свята сучасні українці вже не з таким розмахом як їхні предки, але їх святкування, на нашу думку, – це повага до своїх предків, які вклали в них своє життя, своє бачення та розуміння цього світу. Сучасний українець намагається залучитися до цього процесу. Спостерігається святкування такого свята, як «храм», – це день вшанування святого, на честь якого названо місцеву церкву, або день її освячення. «Основним призначенням Храму були не лише поминки святого, а й звернення до нього за допомогою в господарських справах» [1, 162]. На це свято накривається святковий стіл та запрошуються гості, зазвичай це родичі та знайомі.

Сьогоднішні українці відтворюють святкування ярмарок. Так, сьогодні відбувається Сорочинський, Хресто-Воздвиженський ярмарки та інші, де представлені різні товари місцевих виробників. На цих святах відроджуються народні гуляння, культура святкування. Зауважимо, що предки українського народу їздили на ярмарок з далеких сіл, щоб придбати якусь річ або щось продати, наразі ярмарки мають все-таки розважальний характер. На сьогоднішній день сучасні українці святкують народження дитини, хрестини але вони не дотримуються всіх вимог цих обрядів. Счасними українцями вже не святкуються такі обряди як, наприклад, посвячення в парубоцтво, звичай «вдовиного плуга» – в будь-якому селі не розпочинали весняної оранки доти, доки громадою не оброблять ниви вдовам, сиротам та немічним людям. Це стосується жнив та інших нагальних робіт [2, 273].

Варто згадати весільний обряд, до якого наші предки підходили з неабиякою турботою та увагою. Отже, що стосується весільних обрядів, то сучасний українець наразі святкує сватання, заручини, запросини. «Весільний обряд, – писав М. Рильський, – це створена віками і глибока своїм змістом народна драма, в якій є зерно дорогоцінної поетичної традиції і яку не можна відвести легким і легковажним помахом руки, хоч би рух тієї руки й був продиктований найкращими намірами» [3]. Варто відмітити, що наші пращури святкували весілля в п'ятницю, тоді як за радянських часів започаткували святкування в суботу, сучасні українці знову повернулися до святкування в п'ятницю, бо за давнім повір'ям, суббота вважалася єдиним днем тижня без пари. Зазначимо, що саме в радянські роки та в 90-ті спостерігалася тенденція до гучного весілля, особливо в сільській місцевості, наразі ж ця тенденція трансформувалася в більш простіше гуляння. Наречена і сьогодні заходить до хати, запрошує на весілля, промовляючи: «Просили батько й мати, і я вас прошу приходьте на весілля».

Говорячи про весільний обряд, варто згадати і про обряд печення короваю, який був спричинений для наших предків рядом магічних дій, наразі сучасний українець замовляє коровай у пекарні. Сучасний українець святкує весілля у стислому вигляді, не дотримуючись обрядів, лише в сільській місцевості спостерігається дотримання всіх

необхідних для цього свята ритуалів. До наших днів дійшли весільні формули-побажання молодим, які практикувалися раніше: «Дарую мішок пуху, щоб невістка не обіжала свекруху», «Дарую червонці, щоб корився чоловік жонці». Весільні побажання в 70-80-х роках мали такий характер: «Дарую деркача, щоб купила теща зятю «Москвича». Процеси глобалізації та інформаційної революції вносять корективи у традиційну обрядовість та звичаї, відходячи від роками набутого до більш сучасного європейського. Вважаємо, що «оболонка» цієї обрядовості залишається та сама, а зміст її набуває в сучасні дні дещо іншого значення та забарвлення через те, що безліч культурних елементів залучається із Заходу [4, 320].

На підтвердження нашої думки можна привести приклад, коли наречена на весіллі повторює західний жест, кидаючи букет всім незаміжнім дівчатам, молоді, виходячи із РАГСу, випускають голубів. З роками трансформувалося прикрашання весільного кортежу: за радянських часів на машину ставили ляльку, коровай чи кільця, а сьогодні замість кольорових кульок та стрічок, прикрашають машини квітами. Змінилися весільні транспортні засоби: колись модна була весільна бречка; радянське покоління пам'ятає весільний кортеж на чолі якого їхала чорна «Волга» з шампанським на кузові автівки, сьогодні тенденція відбувається в бік автівок іноземного виробництва.

Відновився в українських родин такий обряд як вінчання. За радянських часів вінчання взагалі було заборонено, а на сьогоднішній день під впливом глобалізації та інформатизації воно набуло широкого розмаху серед суспільства. Вважається, що раніше це не сприймалося населенням, бо було всупереч політиці атеїстичного виховання. Не прижився у свідомості сучасних українців звичай «давання гарбуза». Зазначимо, що гарбуз – це найпоширеніший на Україні символ відмови. У Костенко можна знайти такі рядки: «А понавколо свахи ходять, а зверху Галя котить гарбузи». Свого часу М. Рильський писав: «В символіці народного весілля, як-от у пришиванні квітки молодому, у «бганні» короваю, в завітчаному гільці чи «вильці» на столі, є багато прекрасного й глибокого, і тому народ із цією символікою не хоче розлучатись. А нове – нове в побуті, у родинних відносинах, у соціальному житті села – владно входить у весільний обряд, як і у всю народну творчість, і у весь уклад життя народу і його світогляд» [5, 75].

Відзначимо, що сучасні українські родини започатковують тенденцію повернення до народних звичаїв та традицій. Наведемо приклад, коли на Миколая під подушки дітям кладуть цукерки та подарунки, на Свят-вечір на стіл ставлять 12 страв. Повернулися сучасні українці до колядування. Наголосимо, що привітання колядками, що є явищем більш характерним для західної частини України, дійшло до свідомості сучасних українців східних регіонів України. Вважається і дотепер, що коли в хату зайшли щедрувальники чи засівальники, то це на щастя, тому їх обдаровують.

Процеси розвитку суспільства несуть в собі все нові і нові тенденції, які зачіпають життя кожного українця. На Водохреща знову в українців відродився обряд свячення води. Зауважити, що це свято поєднує у собі як язичницькі, так і християнські обряди. Обряд свячення води відбувається на річці, де вирубується хрест з льоду [6, 73].

Відроджує сучасне українське суспільство святкування такого свята як Масляної – це давньослов'янське свято на честь проводів зими та зустрічі весни. На сьогоднішній день воно носить розважальний характер, ніж в той час, коли його святкували наші пращури, які вірили та поклонялись Богу сонця.

У житті багатьох українських родин значне місце посідає обряд, коли провідують померлих, він по-різному називається в залежності від регіону – проводи, гробки. «Яйце кладуть на гріб. Зміст звичаю – дати померлому великодню їжу, яка символізує підтримання родинних зв'язків» [2, 433]. Даний обряд сучасні українці також запозичили з часів язичництва.

Кожна пора року приносила предкам українського народу свої дари, природа розкривала перед ними свої магічні сили, а вони, в свою чергу, щоб задобрити богів, співали пісень, танцювали. Предки українського народу поклонялися таким слов'янським Богам: богу неба – Сварогу, богу сонця – Даждбогу, грому та бурі – Перуну, богу зими – Коляді, весни – Ярилу, а богу літа – Купалу [6, 103]. Наші пращури мали чітко сформований календар, коли можна було тільки працювати, а коли мали тільки відпочинок, такими діями відбувалося задобрювання богів на врожай.

Ця тенденція здебільшого зберігається в сільській місцевості серед людей похилого віку. На Благовіщення дівчата водили хороводи, якими вітали прихід весни, наразі сучасний український народ відійшов від цих звичаїв і згадує про них, вивчаючи народну творчість та фольклор. На Івана Купала (давньослов'янське свято літнього сонцестояння) предки вірили, що стрибнувши через багаття, можна позбутися всього злого та хвороб. Український народ практикує це і сьогодні, але така тенденція не направлена на розкриття всієї суті свята, для сучасного українця – це привід для гулянь та розваг. На зелені свята українці прикрашають свої оселі клечанням – гілочками липи, верби, підлогу стелять лепехом, або, як його ще називають, татарським зіллям. Варто зауважити, що в основі даного обряду лежить магія до заклику майбутнього врожаю, наразі ця тенденція не містить першооснову цього свята. На Маковія ходять до церкви, святять мак з різними травами, які зберігають вдома від нечистої сили та від хвороб, на Спаса святять яблука. Отже, в українського народу створилася тенденція відновлювати свята своїх попередників без заглиблення в їхній першочерговий зміст.

Український народ взяв від своїх пращурів різні ворожіння, гадання, вірування в різні сили, тобто давню християнську віру, яка зветься поганством. О. Ковалевський зазначає, якщо звернутися до етимології цього поняття, то «слово «поганій», латинське (paganus) спочатку визначало тільки мешканець пата – pagus, село, «селянин». Бо Християнство ширилося найперше по великих містах, а села, пати, позоставалися при своїй старій вірі, тому скоро слово «селянин – paganus» – стало одночасно визначати й неохрещеного, цебто нехристиянина, а ще пізніше – недобрий» [7, 132]. Нашептана вода, над якою читав молитви знахар, використовується сьогодні у побуті українського народу. На сьогоднішній день українці намагаються звертати увагу на фазу в якій перебуває місяць при виконанні сільськогосподарських робіт, їхні предки вірили, що місяць є «божою силою», який має магічну силу.

Згадаємо землю, як оберіг українського народу, на якій заприсягали. Прикладом є Свирид Голохвастов з комедії Старицького «За двома зайцями». Солдат, який носив землю рідного краю, вірив, що вона врятує його від куль. Як писав В. Симоненко: «З нею я ділити завжди буду радощі, турботи і жалі, бо у мене стукотить у грудях грудочка любимої землі» [8, 60]. Так, сучасні українці, щоб відлякати нечисту силу, малюють на дверях хрести, обкурюють ладаном будинки. Сучасні українські родини є багато в чому забобонними.

Від старих вірувань з певним переосмисленням дійшла до сучасного українця свічка, яка застосовується в різних обрядах, а також зберігається пошана до Сходу звідки, начебто, починається життя (наприклад, орієнтація церковних вівтарів, обернення під час молитви). Відзначимо, що ворожіння, яке було частиною життя пращурів, прийшло й до людини ХХІ-го століття: дівчата і сьогодні ворожать на свою долю на такі свята як Новий рік, Різдво, Андрія, Катерини, Великдень, Івана Купала, це говорить про те, що людині сучасній цікаво побачити свою долю. Для ворожіння використовували люстерка, свічки, каблучки, а ворожили за допомогою води, вогню, по зорях, по лініях долонь. Ця тенденція до магічних обрядів спостерігається і в сучасній молоді. На сьогоднішній день в них є зацікавленість до танців по колу, які використовували в своїх діях пращури. Нагадаємо, що коло символізує колесо життя, воно не має ні початку, ні кінця. Так, ведучи хоровод, кожен його учасник набуває іншого сприйняття, відпочиває душею, корегує свою свідомість.

Вважаємо, що тенденція сучасних українських родин до відзначення свят своїх пращурів без розкриття їх повного змісту є характерною рисою ціннісних трансформацій. Предки українського народу були більш зорієнтовані на співмірність з природою, яка їх оточувала, а головним їх заняттям було ведення господарства та землеробство. Тому, щоб все родило і велося, вони виконували різні магічні обряди, задобрюючи сили природи при проводах худоби на полонину, свято першої борозни, першого снопа, обжинки.

На нашу думку, ментальність українського народу формувалася на ґрунті як давньоязичницьких уявлень, так і християнських вірувань. Все це втілювалося у вигляді легенд, колядок, щедрівок, народних звичаїв і обрядів. Щоб підтвердити нашу думку процитуємо І. Нечуя-Левицького: «В українській міфології ми бачимо давні форми побуту пастушого і патріархально-хліборобського. Форми українських міфів мають одну характерну прикмету: вони дуже близькі до природних форм. Ми не бачимо в народній фантазії охоти до негарних, неестетичних велетенських міфічних образів, до тих

величезних, страшних, головатих та ротатих богатирів з страшними антинатуральними інстинктами, які люблять німецька і великоруська міфологія. Український народ у своїх міфах держиться міри, його фантазія не любить переступати за границі ненатуральних форм; вона любить правду і естетичність» [9, 6].

Ці обряди, які сучасні українці запозичили в своїх предків можна пояснити, мабуть, тим, що сучасна людина зневірилася у всьому, тому і шукає якоесь захисту, спокою. Наші предки намагалися задобрити добрі сили, аби ті їм допомагали, а темні – аби не заважали. В пам'яті українського народу переплелися разом поганське та християнське уявлення про світ. Сьогодні говорять маленьким діткам Дюдя, коли стає холодно, не задумуючись при цьому, що це давнє зимове божество, котре замінив християнський святий Миколай [6, 20].

Так, С. Павлюк зауважує, що «з давніх-давен у нашого народу залишився архетип Перуна. Він їздить по небу на вогняній колісниці вогнистими крилатими кіньми і разить вогняними стрілами демонів та злих людей». Ми погодимося з думкою автора цих рядків, що «хоча культ Перуна не належить до Християнства, він не зник повністю, його властивості перенесені на громовика-святого Іллю» [10, 115]. В даному контексті варто згадати слова О. Довженка з повісті «Зачарована Десна»: «Не вдаючись глибоко в історичний аналіз деяких історичних пережитків, слід сказати, що у нас на Україні прості люди в Бога не дуже вірили. ... Бога не те, щоб не визнавали, а просто з делікатності не наважувалися утруждати безпосередньо ... Тому з молитвами звертались до дрібніших інстанцій» [11, 430]. Розвиває цю думку І. Нечуй-Левицький: «Ще й досі між народом не згинуло давнє поганство. Воно ще й досі держиться в житті народу: в обрядах і звичаях, в колядках, щедрівках, веснянках, купальських піснях, в весняних іграх, в приказках, забобонах і ліках сільських знахарок» [9, 53].

М. Костомаров вказував, що «Південноруси з першого погляду змальовуються у високому ступені забобонним народом. Майже не в кожному селі існують поетичні розповіді про появу мертвих з того світу в самих різноманітних видах» [12, 55]. Ми вважаємо, що кожна сучасна українська родина залишається глибоко забобонною: українці бояться лихого ока; понеділок вважається важким днем і він намагається нічого не планувати і не розпочинати в цей день; і донині зберігається забобона не їсти на поминках виделкою; забувши щось, українець, повертаючись, обов'язково подивиться в дзеркало; цифра 13 – чортова дюжина, вважається нещасливим числом; вдома не можна свистіти, бо не буде грошей; не можна користуватися тріснутим посудом і дзеркалом тощо.

Український народ має зв'язок з природним та надприродним світами. Сучасні свята – це свята, де переплітаються обряди та вірування пращурів з сучасними обрядами західного світу. Процес глобалізації вносить свої метаморфози до існуючих в українському суспільстві звичаїв та обрядів, розвинутий західний світ дуже впливає на століттями сформовані українські традиції, наразі більшість з них відійшло в минуле, а ті, що святкуються, втратили своє першочергове значення і несуть в собі лише розважальний характер. Було б добре, якби сучасні українці все-таки зберегли обряди та традиції своїх пращурів, менше піддавалися західному впливові, бо саме в давніх віруваннях закладене духовне розуміння світу, гармонійне поєднання людини з природою.

Література:

1. Пономарьов А. Українська минувшина : Ілюстрований етнографічний довідник / А. Пономарьов, Л. Артюх, Т. Косміна. – 2-е вид. – К. : Либідь, 1994. – 256 с.
2. Скрипник Г. Матеріали до української етнології. Збірник наукових праць. Випуск 2 (5) / Г. Скрипник. – Київ, 2002. – 442 с.
3. Рильський М. Статті / М. Рильський. – К. : Дніпро, 1980. – 509 с.
4. Воропай О. Звичаї нашого народу / О. Воропай // Етнографічний нарис. Т. II. – К. : Оберіг, 1991. – 442 с.
5. Бріцина О. Ю. Український фольклор : Хрестоматія / О. Ю. Бріцина, Г. В. Довженок, Н. С. Шумада. – К. : Освіта, 1997. – 752 с.
6. Зубарь В. М. Обряды и верования древнего населения Украины : Сб. науч. тр. / АН УССР ин-т археологии / В. М. Зубарь. – К. : Наукова думка, 1990. – 136 с.

7. Ковалевський О. В. Українські традиції / О. В. Ковалевський. – Харків : Фоліо, 2004. – 573 с.
8. Симоненко В. Берег чекань / В. Симоненко. – К. : Наукова думка, 2001. – 245 с.
9. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу : ескіз української міфології / І. Нечуй-Левицький. – К. : Обереги, 2003. – 144. с.
10. Павлюк С. П. Українське народознавство : Навч. посіб – 2-е вид., перероб. і доп. / С. П. Павлюк. – К. : Знання, 2004. – 570 с.
11. Довженко О. Кіноповісті. Оповідання / О. Довженко. – К., 1986. – 435 с.
12. Костомаров Н. И. Две русские народности / Н. И. Костомаров. – Киев, 1991. – 72 с.

В статтє анализируются трансформація праждников украинского общества в контексте вызовов глобализации и информационной революции. Отмечается, что западный мир существенно влияет на веками сложившиеся украинские традиции, большинство из них ушло в прошлое, а те, что отмечаются, потеряли свое прежнее значение и имеют только развлекательный характер.

Ключевые слова: ментальность, глобализация, общество, праждники, обычаи, традиции.